

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkışafı Agentliyi

Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

Ramiz Nəcəfli

Bakı Dövlət Universiteti
tarix fakültəsi,
Mənbəşünashlıq,
tarixşünashlıq və metodikası
kafedrasının dissertantı
(əvvəli ötən sayımızda)

Alban katalikosluğunun erməni kilsəsinə təbə olması ilə bağlı Ziya Bünyadov dolğun məlumat verir. O, Gəncəli Kırkosa İstinad edərək yazar ki, VIII əsrin əvvəllərində erməni katalikosu İlyə xəlifa Əbdül-Malikə(685-705) xəbərçilik edib bildirmişdir ki, Albanlar xilafət əleyhinə Bizansla ittifaq bağlayırlar. Bundan sonra Əbdül-Malik Arran katalikoslarını İlyaya təbə etdi.

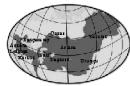
Erməni kilsəsindən fərqli olaraq alban kilsəsi öz mənşəyinə görə ilkin çagından bilavasitə Yeruşəlimlə, Yeruşəlim kilsəsi ilə, sonralar isə bu müqəddəs şəhərin patriarxi ilə bağlı olub. Bu baxımdan alban kilsəsi həmçinin Yeruşəlim kilsəsi ilə bağlı olan gürcü kilsəsinə bənzəyir. Ermənilər bu abidələri 19-cu əsrən başlayaraq özünüküldəşdirməyə çalışırlar. Xüsusilə də, Azərbaycan torpaqları uğrunda Rusiya-Qacar müharibələri(1804-1813, 1826-1828) və Rusiya Osmanlı müharibələri(1806-1812, 1828-1829) başa çatdıqdan sonra bu "şans" daha da artdı. Belə ki, Rusiya həmin müharibələrdə qalib gəldikdən sonra 1836-ci ildə alban katalikosluğu ləğv edildi və Qarabağdakı xristian kilsələrinin ixtiyarı erməni qriqoryan kilsəsinin şəriksiz ağıalığına keçdi...

sitə Yeruşəlimlə, Yeruşəlim kilsəsi ilə, sonralar isə bu müqəddəs şəhərin patriarxi ilə bağlı olub. Bu baxımdan alban kilsəsi həmçinin Yeruşəlim kilsəsi ilə bağlı olan gürcü kilsəsinə bənzəyir.

Ermənilər bu abidələri 19-cu əsrən başlayaraq özünüküldəşdirməyə çalışırlar. Xüsusilə də, Azərbaycan torpaqları uğrunda Rusiya-Qacar müharibələri(1804-1813, 1826-1828) və Rusiya Osmanlı müharibələri(1806-1812, 1828-1829) başa çatdıqdan sonra bu "şans" daha da artdı. Belə ki, Rusiya həmin müharibələrdə qalib gəldikdən sonra 1836-ci ildə alban katalikosluğu ləğv edildi və Qarabağdakı xristian kilsələrinin ixtiyarı erməni qriqoryan kilsəsinin şəriksiz ağıalığına keçdi.

Qasim Hacıyev Qarabağın xristian abidələrinin əsas əlamətlərini şəhər edərkən bildirir ki, tarixi –arxeoloji və antropo-

miyyəti altında olmuşdur. Həmin dövrə alban yazılısı və alban-arran dili hökm sürürdü. Burada erməni dilinə nə ehtiyac, nə də yer var idi. Abidələrin üzərindəki erməni yazıları isə bir qayda olaraq sonradan, saxtalaşdırmaq məqsədile qoyulmuş izlərdir. Qarabağ ərazi-sindəki alban abidələrinin xüsusiyyətlərə gəldikdə, tədqiqatlardan melum olur ki, Albaniyada şərq xristianlığına məxsus memarlığın bütün növləri inkişaf etmişdir. Alban xristianlığının ilk dövrü üçün xarakterik kilsə tikintisi uzunsov ibadət zalı olan birneftli məbədlərdən ibarət olmuşdur. Bu məbədlərin uzunsov ibadət zalının şərq qurtaracağında yarımdairəvi

əsrlər, Gəncəsər məbədi- keçmiş Ağdərə rayonunun Vəngli kəndində, Xaçın çayının sol sahilində-13-cü əsr, Həsəniz kəndində Alban məbədi(500-cü il), Həsəniz kəndində Alban məbədi-1283, Vəng kəndində Alban məbədi-5-9 cu əsrlər, Vəngli kəndində Alban məbədi 13-cü əsr, Çərəkdar kəbndində Alban məbədi-5-7-ci əsr, Kolataq kəndində Alban məbədi-614-cü il, Kolataq kəndində Müqəddəs Yaqub kilsəsi-635-ci il, Qocaqot kəndində Alban məbədi 672-ci il, Qocaqot kəndində Alban məbədi 718-ci il, Çormanlı kəndində Alban məbədi- 10-cu

11-ci əsr, Mahrataq kəndindində kilsə-1883-ci il, Zar kəndində alban kilsəsi 7-8-ci əsrlərə aid

Tarixi Memarlıq abidələri: Qalalar, qəbirüstü abidələr

Lök qalası-Qanlıkənd-7-8-ci əsrlər, Qalaboyunu qalası-8-9-cu əsrlər, Comərd qalası 8-9-cu əsrlər, Uluxan qalası-7-9-cu əsrlər, Zivel-Mollabayramlı qalası-8-9-cu əsrlər, Keşikçi qalası-Qamışlı kəndi-8-9-cu əsrlər, Çaraberd və ya Çiləbürt qalası-7-ci əsr, Kəlbəcər Tarix-Diyarşunaslıq Muzeyi-1982-ci il

Daş körpülər

Soyuqbulaq kəndində tağlı daş körpü-19-cu əsr, Zəylük

Kəlbəcərdə erməni vandalizminin izləri

Dağıdılmış məscidlər və restavrasiyaya məruz qalmış xristian alban məbədləri

Erməni kilsəsindən fərqli olaraq alban kilsəsi öz mənşəyinə görə ilkin çagından bilavasitə Yeruşəlimlə, Yeruşəlim kilsəsi ilə, sonralar isə bu müqəddəs şəhərin patriarxi ilə bağlı olub. Bu baxımdan alban kilsəsi həmçinin Yeruşəlim kilsəsi ilə bağlı olan gürcü kilsəsinə bənzəyir. Ermənilər bu abidələri 19-cu əsrən başlayaraq özünüküldəşdirməyə çalışırlar. Xüsusilə də, Azərbaycan torpaqları uğrunda Rusiya-Qacar müharibələri(1804-1813, 1826-1828) və Rusiya Osmanlı müharibələri(1806-1812, 1828-1829) başa çatdıqdan sonra bu "şans" daha da artdı. Belə ki, Rusiya həmin müharibələrdə qalib gəldikdən sonra 1836-ci ildə alban katalikosluğu ləğv edildi və Qarabağdakı xristian kilsələrinin ixtiyarı erməni qriqoryan kilsəsinin şəriksiz ağıalığına keçdi...

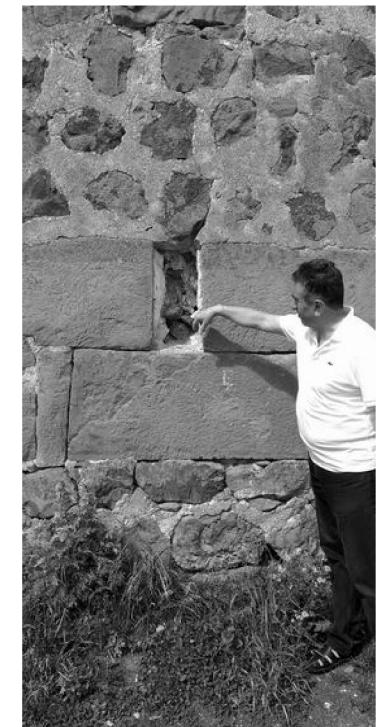
əsrlər, Mahrataq kəndindində məbəd 1881-ci il, Şaplar kəndində 2 məbəd-13-cü əsr, Kiçican kəndində məbəd 13-cü əsr, Çıldırın kəndində Alban məbədi-12ci əsr, Çovdar kəndində Alban məbədi 5-9-cu əsrlər, Çıldırın kəndində Qırmızı məbəd 13-cü əsr, Qozlu kəndində Katırvəng məbədi 1204-cü il.

Kilsələr

Qasapet kəndində kilsə 1894-cü il, Madagiz kəndində kilsə 1898-ci il, Dovşanlı kəndində kilsə-1668-ci il, Dəvədaşı

kəndində kilsə 12-ci əsr, Qozlu kəndində Qırmızı məbəd 17-ci əsr, Taliş kəndində məbədi-1279-cu il, Bulanıq çayında Alban kilsəsi-8-9-cu əsrlər, Çormanlı kəndində Alban kilsəsi-

kəndində tağlı daş köprü-19-cu əsr(eni 3 metr, uzunluq 14 metr). Ermənilər bu tarixi abidəni yerlə yeksan ediblər.

Ziyarətgahlar. Əsirlik kəndində Qoç daşlar piri, Söyüldü yaylaşlarında Seyid Əsədullahın ziyaratgahi-19-cu əsr, Başlıbel kəndində Seyid Bağır ağanın ocağı-19-cu əsr, Başlıbel kəndində Seyid Əliabbas ağanın ziyaratgahi-19-cu əsr, Seyid Əhməd ağanın ocağı, Bağlıpəye kəndində Seyid Əliqara ocağı-19-cu əsr, Zəylik kəndində Əli Pəncəsi-7-8-ci əsrlər. Sümtütükələn dəre

Bələliklə Kəlbəcər ərazisində 3500-dən çox qayaüstü təsvirlər və 139 digər abidələr vardır. 139 adda olan abidələrə daxildir: 1 mağara, 21 xristian məbədi, 4 məscid, 11 kilsə, 1 muzey, 73 qəbirüstü at və qoç daş figurları, 2 daş köprü, 8 zi-yarətgah.

Kəlbəcər ərazisində yuxarıda qeyd olunanlardan əlavə bir çox tarixi abidələr var ki, hələ də bizlər məlum deyil. Tədqiqata ehtiyacı olan abidələr bizləri gözləyir.

Dəyirmənlər..Kəlbəcərin 5-6 kiçik kəndləri istisna olmaqla bütün kəndlərdə su ilə işləyən dəyirmənlər 20-ci əsrin 80-90-ci illərinə qədər mövcud olmuşdur.